

Kleioskoop

In verband met dit oorlogsnummer van KLEIO is Kleioskoop gewijd aan de bespreking van een drietal cd-rom's die, elk op hun eigen wijze en op een eigen niveau, de oorlog of onderdelen ervan tot thema hebben.

Leerlingen basisvorming

Edutainment cd-rom Operatie Teddybeer, een interactieve strip door Edouard Lussan (Halloween educatieve software, Amsterdam 1997)
Nederlandstalig, systeemeisen: Multimedia PC/486-33/8MB/Win 3.x, prijs f69,95.

De cd-rom *Operatie Teddybeer* bevat een interactieve strip (73 bladzijden) en een documentatieprogramma (200 bladzijden) over de opkomst en ondergang van het Derde Rijk. Deze documentatie is gegroepeerd rondom de thema's 'mensen en feiten', 'het strijdtoneel', 'legers en bewapening', 'burgers in oorlogstijd' en 'historische kaarten'. Elk thema bevat gemiddeld veertig bladzijden. Zij kunnen los opgeroepen en bekeken worden via een index, maar zijn ook oproepbaar met doorschakelopties vanuit de strip. De indeling van de index is onlogisch, maar dit komt waarschijnlijk door de vertaling uit het Frans.

De strip vertelt het verhaal van de 12-jarige Paul die vanuit Normandië, waar de geallieerden net geland zijn, op weg is naar zijn moeder in Parijs. Zijn oom die in het Franse verzet zit, heeft geheime plannen in Paul's teddybeer gestopt. Terwijl Paul gezocht en achtervolgd wordt door de Duitse geheime dienst, vervolgt hij zijn spannende reis dwars door het oorlogsg gebied en wordt daarbij geholpen vanuit verschillende hoeken.

Na een eenvoudige installatieprocedure zie je het beginscherm, waar vandaan je kunt starten met de strip of met één

van de genoemde documentatie-thema's. Als permanent navigatiemiddel staat linksonder steeds de stripfiguur Paul, waarmee je op elk moment door het programma kunt manoeuvreren. Het programma bevat ook een speciaal navigatiesysteem: Quick Move. Hiermee wordt schematisch weergegeven welke pagina's er al wel of juist nog niet bekeken zijn. Het bevat tevens een zoekmogelijkheid om met behulp van trefwoorden naar relevante documentatie-pagina's te gaan. Dit programma registreert tevens waar je stopt, zodat je een volgende keer precies vanaf dat punt verder kunt werken.

Niet voor niets heeft *Operatie Teddybeer* verschillende internationale Multimedia-prijzen gewonnen in de categorie educatie/edutainment. Alle mogelijkheden van dit medium worden gebruikt zodat er een zeer levendig en gevarieerd geheel is ontstaan, dat de gebruiker voortdurend verrast, boeit en letterlijk bezig houdt. De strip is niet zomaar een boek op cd-rom, maar een stripavontuur dat tekenaar Lussan onder je handen tot leven laat komen. Al vanaf de eerste pagina zit je geboeid te kijken en te luisteren naar de realistische, soms harde en zeker niet kinderachtige strip. (De kwalificatie op de doos "geschikt vanaf 8 jaar", moet dan ook snel vervangen worden door: "...vanaf 12 jaar".)

De strip leeft! Er rijden auto's met veel lawaai door beeld, vliegtuigen razen voorbij, een bal rolt uit een ingekaderd vakje en verdwijnt in een ander vakje, je hoort stemmige achtergrondgeluiden: allemaal elementen die zorgen voor het vasthouden van de aandacht.

Het verhaal ontvouwt zich niet zomaar voor de gebruiker. Je moet voortdurend actief zijn, want anders staat de strip stil.

Een pagina bestaat meestal uit meerdere vakjes. Deze zijn in het begin steeds gehuld in een witte nevel en moeten stuk voor stuk 'veroverd' worden. Hoe? Dat is verschillend. Je moet elk vakje controleren (scannen) op aanwijzingen en wanneer de muispijl verandert in een aanwijshandje dan klik je en gaat het verhaal verder. Soms moet je voorwerpen of personen verslepen, vakjes schoonpoetsen, etcetera.

Pas als alle vakjes volledig zijn bekeken kun je, via een icoontje, naar de volgende bladzijde. Dit betekent dat je nogal eens moet zoeken naar verborgen aanwijzingen om verder te komen. Deze werkwijze is boeiend, maar je hebt flink wat tijd nodig om de strip van 73 pagina's te bekijken. Ik schat dat leerlingen hier al gauw twee lessen voor nodig hebben.

En dan hebben we nog geen gebruik gemaakt van de encyclopedische tekstpagina's die in de strip oproepbaar zijn. Deze informatieve teksten zijn van goede kwaliteit, kort en bondig en soms voorzien van een gesproken toelichting. Vanuit elke pagina zijn er weer meerdere doorschakelmogelijkheden naar gerelateerde onderwerpen. Het lijkt mij aan te bevelen om dit gedeelte los van de strip te gebruiken. Het is voor een docent niet moeilijk een aantal zinnige opdrachten bij deze informatiepagina's te creëren.

Samenvattend is *Operatie Teddybeer* een geslaagd product, dat ook in het onderwijs zijn weg zal vinden. De geheel Nederlandstalige uitvoering, de fraaie en veelzijdige vormgeving, de verrassende strip en de beschikbare historische informatie bieden gebruiksmogelijkheden te over.

Leerlingen Bovenbouw en Tweede Fase

Art Spiegelman, *The complete Maus. A survivor's tale. Part One and Two*, cd-rom (Voyager 1995) Engelstalig, systeemeisen: Multimedia PC 486/66/8MB/Win.3.x, prijs \$49.95.

In dit bekende stripverhaal in twee delen (271 pagina's) verbeeldt de tekenaar zowel het verleden, in de vorm van het holocaust overlevingsverhaal van zijn ouders, als het heden, in de vorm van zijn pogingen om greep te krijgen op zijn relatie met zijn vader en de zelfmoord van zijn moeder. Hierdoor bestaat de strip uit twee aparte verhalen die zich naast en met elkaar ontwikkelen. Ook het totstandkomen van de strips is volledig te volgen.

Op de cd-rom zijn onder andere te vinden: de audio-opnames van de gesprekken met Vladek, de vader van Art Spiegelman, audio-videocommentaar van de tekenaar zelf, honderden schetsen, familiefoto's en nog wat historisch materiaal. Kortom alles wat Spiegelman heeft gebruikt bij de totstandkoming van zijn met de Pulitzer Prijs bekroonde literaire strip/roman *Maus*.

Via het beginscherm kun je kiezen voor één van de stripdelen of één van de hierboven beschreven thema's. Het accent ligt bij de thema's vooral op het artistieke proces. Vanuit de strips zijn de thema's ook bereikbaar, want bij elke strippagina staan 'links' naar ondersteunend en verklarend achtergrondmateriaal.

In *Maus. A survivor's Tale Part One: My father bleeds history* wordt de geschiedenis van de Pools-joodse familie Spiegelman beschreven vanaf het

manifest worden van het antisemitisme tot en met de aankomst in Auschwitz. In *Part Two: From Mauthausen to Catskills* staan de avonturen vanaf Auschwitz tot en met de bevrijding centraal. Het verhaal eindigt met de dood van Vladek, Art's vader. In de strips komt het holocaust-verhaal er langzaam maar zeker uit, steeds onderbroken door de eigentijdse strubelingen tussen vader en zoon gedurende de verschillende interview-sessies. Het zijn aangrijpende verhalen over een familie die zijn weg door de holocaust moet gaan en waarin alle elementen van de naziterreur belicht worden. De fasen van markering, ontginning, deportatie en vernietiging van de joden, komen indringend aan de orde. In dit speciale geval is er dan ook nog een bevrijding en de start van een nieuw leven in Amerika.

Het bijzondere aan de strip/roman *Maus* is natuurlijk dat de tekenaar geen mensen afbeeldt, maar ze vervangen heeft door dieren. Joden worden als muizen afgebeeld, Duitsers als katten, Polen als varkens, Amerikanen als honden, Zweden als rendieren en Fransen als kikkers. Dit geeft een heel bijzonder en wat vervreemdend effect, maar toch blijven het verhaal en de personen steeds geloofwaardig.

Spiegelman merkt over zijn keuze op: "*Katten eten muizen, maar worden uiteindelijk zelf door honden gepakt*". Deze vorm hanteert de tekenaar ook in de eigentijdse verhaallijn, waarin vader en zoon als muizen met elkaar communiceren.

De strips zelf vormen een krachtig en ontroerend verhaal. Het gebruik van dieren in plaats van mensen maakt ze niet kinderachtig of minder sterk. Leerlingen zullen de persoonlijke

CHAPTER ONE

IN HET KAMP RIEPEN WE. MISSCHIEN WIST IEMAND OF ONZE DIERBAREN HIER IN LEVEN ZIJN.

IK WAS ZO BLIJ IEMAND HADDE ANJA ERGENS VANDAAN.

dimensie die spreekt uit dit verhaal van de vervolgte familie Spiegelman ongetwijfeld op waarde weten te schatten. Of hetzelfde gezegd kan worden van de psychologische vader-zoonlijn in het verhaal moet afgewacht worden. De strip is een bruikbaar egodocument bij de bestudering van de holocaust.

Technisch blijft er wel wat te wensen over. Ronduit storend is het feit dat een strippagina niet op één beeldscherm past. Elke pagina komt in twee keer op het scherm als gevolg van technische en artistieke spanningen. Na de eerste helft gezien te hebben, moet je de pagina verslepen om het tweede deel te kunnen zien. En dit geldt voor alle 271 pagina's!

De mogelijkheid om de stripbladzijden "één op één" te bekijken bestaat wel, maar tekst is dan haast niet meer te lezen. Snel bladeren in het boek is dus niet mogelijk. Wel kun je met een schakelsysteem snel woorden, personen of pagina's bereiken.

Tijdens de strips kun je doorschakelen naar de eerder genoemde elementen die betrekking hebben op het creatieve, artistieke proces. Deze 'zijsprongen' zijn misschien interessant voor studenten moderne vormgeving, maar zijn niet relevant voor de geschiedenislessen van de gemiddelde VO-leerling. Mogelijk dat de audiodelen waarin vader Vladek als ooggetuige van zijn holocaust-ervaringen vertelt bruikbaar zijn als bron, maar dat wordt dan wel bemoeilijkt door het steenkolen-Engels dat hij (ook in de strip!) spreekt.

Hoewel Art Spiegelman zelf stelt dat *Maus* nooit bedoeld is als "een les uit de geschiedenis", heeft deze strip zeker wel die mogelijkheden. Deze mogelijkheden kunnen mijns inziens eenvoudiger uit een boekversie dan uit deze cd-rom gehaald worden. Een groot voordeel is ook dat het boek in het Nederlands is.

Alle besproken CD-Rom's zijn leverbaar via het Computer Collectief in Amsterdam, Tel. 020 - 6389003 Internet: www.comcol.nl

Voor docenten

Database cd-rom *The Holocaust. Images of the Holocaust*, door Lambert en Bow (Quanta Press 1994) Engelstalig, systeemeisen: Multimedia PC/486-33/8MB/Win 3.x, prijs f89,95.

Voor docenten die meer inzicht in de holocaust willen krijgen is deze cd-rom een beperkte vraagbaak. Beperkt in de zin dat er veel visuele bronnen zijn opgenomen, zoals foto's en videofragmenten en ook geschreven bronnen, zoals verslagen van het Neurenberg Tribunaal, ervaringen van veteranen, brieven van de gedoemden uit de kampen en dergelijke, maar er is geen kant en klaar verhaal over het ontstaan, verloop en afloop van de holocaust. De cd-rom is bedoeld voor mensen die dat verhaal reeds kennen en nu nader onderzoek willen verrichten. Derhalve hier geen gelikte multimediale presentatie, maar een sober vormgegeven archief met gegevens over de holocaust. Alle aangeboden informatie kun je in principe ook in verschillende boeken vinden, maar hier tref je wel heel veel informatie netjes geordend aan. Vanwege het archiefkarakter van de cd-rom zijn er uitgebreide zoekmogelijkheden, kunnen er aantekeningen aan afbeeldingen en bronnenteksten worden toegevoegd, kun je bronnen markeren en zijn alle afbeeldingen en (delen van) teksten te printen. Een Help-functie ondersteunt het geheel.

Bij het opstarten van de cd-rom wordt de kijker meteen gewaarschuwd voor de schokkende beelden die zullen volgen en dat blijkt te kloppen. Vervolgens klinkt het lied Jacob's song, de enige 'frivoliteit' die er op deze cd-rom te vinden is.

Het beginscherm is een pagina waarop in alfabetische volgorde allerlei belangrijke concentratiekampen staan die door de Amerikanen zijn bevrijd. Ook is er een verwijzing naar nieuwsfragmen-

ten uit bioscoopjournaals en een referentie-item. Hierop klikkend kom je bij de schriftelijke bronnen die opgenomen zijn: een interview met een generaal, delen van dagboeken van soldaten, brieven van de gedoemden uit de kampen, een overzicht van welke eenheden welke kampen hebben bevrijd, commentaren van soldaten die de kampen bevrijdden en wat ze daar aantrouwen en tenslotte uitgebreide originele stukken van het Neurenberg Tribunaal.

De videofragmenten bevatten beelden van diverse concentratiekampen, een demonstratie van Gestapo-methoden, Parijse martelkamers, beelden van Duitse gruwelen, een Duits filmpje over gedwongen evacuatie, de opstand in het getto van Warschau, vooroorlogse nazi-activiteiten en scènes van het Neurenberg Tribunaal. Alle filmpjes zijn van matige kwaliteit en worden klein afgespeeld. Desondanks zitten er veel schokkende beelden in.

De vele foto's die gepresenteerd worden bij de verschillende kampen zijn allen voorzien van de originele onderschriften, gemaakt in de tijd direct na de bevrijding van de kampen. De foto's zijn niets verhullend en vaak gruwelijk. Zij kunnen beeldvullend worden vergroot door erop te klikken, waardoor de tekst verdwijnt. Met behulp van pijltjes kun je vooruit of achteruit bladeren. Een aanduiding als 6/10 ontbreekt, zodat je niet weet hoe groot een bepaalde serie foto's is.

Wat kun je met deze cd-rom in het onderwijs?

Duidelijk is dat *The Holocaust* niet bedoeld is als educatief materiaal zonder meer. Slechts oudere leerlingen die voorbereid zijn en onder begeleiding van een docent onderzoek willen doen naar aspecten van de holocaust kunnen eventueel met het materiaal werken. Leerlingen onvoorbereid met dit materiaal laten omgaan is sterk af te raden, daarvoor is de inhoud te schokkend. Als docent kun je misschien gebruik maken van de vele schriftelijke bronnen die zijn opgenomen. Ervaringen van soldaten en brieffragmenten van slachtoffers kunnen zonder veel problemen gebruikt worden als lesmateriaal. Wellicht dat alleen al het lezen over het onmenselijke leed van zovelen opnieuw doet beseffen dat deze inktzwarte periode uit de geschiedenis niet mag worden vergeten.